

DOLNOŚLĄSKA BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA WE WROCŁAWIU
FILIA W ŚWIDNICY

TREŚĆ SLAJDÓW DO PREZENTACJI

JÓZEF WYBICKI
(1747-1822)

OPRACOWANIE

AGNIESZKA NAWROCKA

ŚWIDNICA, 10 MARCA 2022 R.

Slajd nr 2 – **Rok Józefa Wybickiego**

14 października 2021 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustanowił rok 2022 rokiem Józefa Wybickiego. W tym roku przypada 200. rocznica Jego śmierci, a także 225. rocznica napisania „Pieśni Legionów Polskich we Włoszech”, która jest hymnem narodowym Polski.

Slajd nr 3 – **Będomin – miejsce urodzenia Józefa Wybickiego**

Józef Rufin Wybicki herbu Rogala przyszedł na świat 29 września 1747 r., w Będominie koło Kościerzyny na Kaszubach. Pomorze nosiło wtedy nazwę Prus Królewskich. Urodził się we dworze szlacheckim, który należał do Jego rodziny. Sam Wybicki pisał o swoim rodzie, że „nigdy nie był bardzo bogaty.” Józef miał starszego brata Joachima i siedem sióstr. We dworze obecnie znajduje się Muzeum Hymnu Narodowego, które jest filią Muzeum Narodowego w Gdańsku. Można w nim obejrzeć meble i wyposażenie z epoki, listy Wybickiego, które są rzadko eksponowane, pokaźny zbiór telegramów, kart pocztowych i biżuterii z motywami patriotycznymi, śpiewniki i stare zapisy nutowe hymnu oraz kilkadziesiąt płyt gramofonowych z nagraniami między innymi "Mazurka Dąbrowskiego".

Slajd nr 4 – **Kolegium jezuickie na Starych Szkotach**

Józef Wybicki rozpoczął naukę w szóstym roku życia na probostwie w Skarszewach, a w wieku ośmiu lat został uczniem kolegium jezuickiego na Starych Szkotach (dziś w Gdańsku na osiedlu Orunia - Św. Wojciech - Lipce). Jego pobyt upamiętnia metalowa tablica umieszczona na kościele pod wezwaniem św. Ignacego Loyoli. W szkole, w której Wybicki pobierał nauki przez siedem lat, panowały metody wychowawcze, określane współcześnie mianem „czarnej pedagogiki”. Uczniom zadawano kary cielesne za każde, nawet drobne, przewinienie. Znany jest powszechnie historykom bardzo surowy sąd Wybickiego o kolegium, gdzie „w tej zarazem ociemnicy i katowni całe lat siedem przebywał”. Wytykał jezuitom, że go w kolegium myśleć nie uczono, co więcej „nawet zakazywano”, natomiast polecano mu się „złej uczyć łaciny i to bez korzyści”. Surowa dyscyplina spowodowała opór. Młody uczeń zorganizował bunt z kolegami, za co – jak pisze – „klątwą szkoły od ciała uczniów odcięty zostałem jako członek zaraźliwy”. W owej relacji pamiętnikarskiej napisanej wiele lat po opisywanych wypadkach i przytaczanej przez historyków, nie łatwo oddzielić prawdę od nieuchronnych przejawów. Ta pedagogiczna katastrofa pogłębiła jego uraz do ówczesnych form zorganizowanej edukacji i stała się źródłem prawdziwego kompleksu. Wybicki przez całe życie cierpiał z powodu braku systematycznego, gruntownego wykształcenia. Świadomość niedostatków edukacyjnych stała się równocześnie bodźcem do podjęcia niezwykle intensywnej pracy samokształceniowej. Trwać ona będzie nieprzerwanie przez całe Jego życie.

Slajd nr 5 – **Zamek Joannitów w Skarszewach**

Na zamku Joannitów w Skarszewach mieścił się Sąd Grodzki, w którym w wieku piętnastu lat Józef Wybicki rozpoczął swoje pierwsze praktyki prawnicze w kancelarii regenta Rocha Płacheckiego.

Slajd nr 6 – **Miejsce powstania Mazurka Dąbrowskiego**

Reggio Emilia to miasto i gmina w północnych Włoszech, w regionie Emilia-Romania, na Nizinie Padańskiej. Według źródeł historycznych, porucznik Wybicki, powołany przez polski pułk liczący 1500 osób pod dowództwem Jana Henryka Dąbrowskiego, dotarł do miejscowości Reggio Emilia podążając za wojskiem Napoleona, który w styczniu 1797 r. wyraził zgodę na powołanie „Legionów Polskich posiłkujących Lombardię”. Legiony wzięły udział w stłumieniu buntu arystokratów przeciwko nowoutworzonej Republice Cisalpińskiej, powstałej w miejsce Republiki Lombardzkiej. W uroczystej paradzie, która przeszła wówczas przez miasto, po raz pierwszy wzięły także udział Legiony. Widok polskich mundurów wywarł na Wybickim wielkie wrażenie. Większość badaczy uważa, że wtedy właśnie powstała pieśń rozpoczynająca się słowami „Jeszcze Polska nie umarła”. Według zgodnych ówczesnych przekazów Wybicki napisał słowa „Pieśni Legionów Polskich we Włoszech” między 15 a 21 lipca 1797 roku, podkładając jej słowa pod ludową melodię mazurka, znanego na Podlasiu i Pomorzu Gdańskim już w połowie XVIII wieku. Niektórzy badacze uważają jednak, że Mazurek narodził się kilka dni wcześniej – w niektórych wspomnieniach świadków epoki pojawia się obraz Wybickiego śpiewającego tę pieśń już 10 lipca 1797 roku przed legionową starszyzną. Należy przyjąć, że dokładna data i okoliczności napisania pieśni oraz pierwszego wykonania nie są pewne, do dziś pozostając przedmiotem sporów wśród historyków. To patriotyczne wydarzenie upamiętnia marmurowa tablica znajdująca się niedaleko ratusza miasta Reggio Emilia.

Slajd nr 7 – **Oryginalna wersja „Pieśni Legionów Polskich”**

Józef Wybicki jest autorem tekstu. Natomiast melodia została zaczerpnięta z podlaskiej pieśni ludowej zbliżonej do mazurka. Skoczny, pełen rozmachu rytm, wpłynął w wysokim stopniu na nastrój żołnierza, elektryzował go i skłaniał do wysiłku nawet po ciężkim, długim marszu. „Pieśń Legionów” składała się z zasadniczego tekstu sześciozwrotkowego oraz refrenu powtarzającego się po pięciu pierwszych zwrotkach. Pierwotny tekst pierwszej zwrotki i refrenu brzmiał tak:

„Jeszcze Polska nie umarła
Kiedy my żyjemy,
Co nam obca moc wydarła,
Szablą odbijemy.
Marsz, marsz Dąbrowski
Do Polski z ziemi włoskiej
Za Twoim przewodem
Złączem się z narodem”.

Historyk, profesor Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Poznańskiego, Adam Skalkowski tak oceniał ten tekst: „Zawarły się w niej nie tylko ta wiara i ta tęsknota, ale i wskazania programowe: stworzenie siły zdolnej przeciwstawić się obcej mocy, nauczania się sztuki wojennej od wielkiego jej mistrza; jest tam apel do zgody, i przywołanie na pamięć

tradycji Czarneckiego i Raclawic, jest nawet wytknięty trakt, którym miały Legiony zmierzać do Polski.”

Slajd nr 8 – Postacie uwiecznione w polskim hymnie

W obowiązującej współcześnie wersji polskiego hymnu nie występuje Tadeusz Kościuszko, który w wersji oryginalnej był bohaterem ostatniej, szóstej zwrotki: „Na to wszystkich jedne głosy: Dostyc tej niewoli, mamy raclawickie kosy, Kościuszkę Bóg pozwoli”. W okresie powstania kościuszkowskiego 1794 r. Józef Wybicki był bardzo blisko Naczelnika, który nadał mu stopień generała majora ziemiańskiego milicji pomorskiej. W okresie tym nawiązał także współpracę z generałem Janem Henrykiem Dąbrowskim. Będąc członkiem Wydziału Wojskowego Rady Zastępczej Tymczasowej, uratował głowę Dąbrowskiego, przezywanego „Niemcem”, którego niesłusznie oskarżono o zdradę ojczyzny.

Slajd nr 9 – Koncert Jankiela

W księdze XII zatytułowanej „Kochajmy się!” Adam Mickiewicz opisał patriotyczny koncert Jankiela będący muzyczną ilustracją dziejów rozbiorowych Rzeczypospolitej Obojga Narodów obejmujący okres 1791–1797, od uchwalenia Konstytucji trzeciego maja do utworzenia Legionów Polskich we Włoszech. Autorem przedstawionego obrazu jest syn sławnego kompozytora Stanisława Moniuszki, Jan Czesław.

Slajd nr 10 – Spotkanie Dąbrowskiego i Wybickiego z Napoleonem

W październiku 1806 r. doszło do wybuchu wojny francusko-pruskiej. Napoleon znowu zaczął myśleć o skorzystaniu z siły zbrojnej polskiego żołnierza. Zaraz po wybuchu wojny cesarz podczas rozmowy z Dąbrowskim polecił wezwać Wybickiego, który tymczasem opuścił Drezno i podążył na Śląsk. Kilkanaście mil za stolicą Saksonii adiutant marszałka ściągnął Wybickiego do kwatery gen. Dąbrowskiego w Berlinie. W pałacu Charlottenburg, w którym na krótko zatrzymał się Cesarz, 3 listopada 1806 r. doszło do rozmów z Wybickim i Dąbrowskim. Napoleon obiecał przywrócić Polsce niepodległość, wypowiadając przy tym słynne zdania: „Na niepodległość trzeba sobie zasłużyć!... Obaczę jeżeli Polacy godni są być narodem. Idę do Poznania, tam się pierwsze moje zawiązą wyobrażenia o jego wartości. Od was więc zawisło istnieć i mieć Ojczyznę.” Tego samego dnia na polecenie Napoleona powstała odezwa wzywająca Polaków z Poznańskiego, będącego wtedy pod zaborem pruskim, do powstania. Podpisali się pod nią Dąbrowski i Wybicki, rzeczywistym autorem odezwy był jednak Wybicki. Na obrazie Jana Gładysza, po prawej stronie, widzimy wjazd generała Dąbrowskiego do Poznania 6 listopada, który wywołał w mieście ogromny entuzjazm. W trakcie pobytu w Poznaniu Wybicki i Dąbrowski wezwali Polaków do podjęcia walki z zaborcą u boku Napoleona. Polski ruch zbrojny objął całą Wielkopolskę, później także ziemię sieradzka, Kujawy, Mazowsze i Pomorze. Było to pierwsze, zakończone pełnym sukcesem powstanie narodowe. Przyniosło nadzieję na odrodzenie się polskiej państwowości i przyczyniło się do powstania Księstwa Warszawskiego.

Slajd nr 11 – **Nadanie konstytucji Księstwu Warszawskiemu**

Zmniejszona replika monumentalnego obrazu z 1811 r., zaginionego ok. 1831 r., namalowanego przez Marcello Bacciarellego dla Zamku Królewskiego w Warszawie, wyobrażającego akt przekazania przez Napoleona w Dreźnie w dniu 22 lipca 1807 r. Konstytucji Księstwa Warszawskiego delegatom polskiej Komisji Rządzącej z Marszałkiem ostatniego Sejmu Rzeczypospolitej, Stanisławem Małachowskim na czele, pochylonego w ukłonie przed Napoleonem. Dwaj inni szczególnie zasłużeni sportretowani przy prawej krawędzi płótna to Stanisław Kostka Potocki, późniejszy Prezes Rady Stanu i Rady Ministrów, a zarazem prekursor polskiej historii sztuki oraz ujęty z profilu Józef Wybicki, który podczas uroczystości został udekorowany przez cesarza złotym krzyżem Orderu Legii Honorowej.

Slajd nr 12 – **Józef Wybicki w Świdnicy**

Wybickiemu poświęcono pamiątkową tablicę odsłoniętą 11 listopada 1997 r. w 200-lecie powstania „Pieśni Legionów” i jego pobytu w Świdnicy w 1803 r. Tablica znajduje się na budynku siedziby Muzeum Dawnego Kupiectwa. Po upadku powstania kościuszkowskiego Wybicki podjął decyzję o powrocie do rodzinnej miejscowości, która w wyniku rozbiorów Polski znalazła się w granicach państwa pruskiego. Tamtejsze władze nie wyraziły na to zgody, jednocześnie udzielając Wybickiemu amnestii. W maju 1802 r. zamieszkał we Wrocławiu, do którego sprowadził swoich nastoletnich synów Łukasza Aleksandra i Józefa Ksawerego. W 1803 r., w towarzystwie synów i hrabiego Jana Nepomucena Bielińskiego, herbu Szeliga, udał się w Karkonosze by zdobyć najwyższy szczyt – Śnieżkę. W schronisku Hampla pozostawił w księdze pamiątkowej wpis: „Aby zobaczyć dziś górę – Śnieżkę i poznać materię epoki pierwszorzędnej”. Może wtedy zatrzymał się w naszym mieście.

Slajd nr 13 – **Wybicki – autor komedii i oper**

Po ślubie z drugą żoną Józef Wybicki sprzedał Będomin, który po pierwszym rozbiorze znalazł się w państwie pruskim i osiedlił się w Wielkopolsce. Zakupił dwie wsie koło Śremu – Manieczki i Psarskie. Oprócz pracy w gospodarstwie zajął się twórczością literacką pisząc wiersze, dramaty i opery. W sumie napisał dziewięć sztuk teatralnych i oper. Dwa utwory zostały wystawione w teatrze publicznym przez Wojciecha Bogusławskiego: komedia *Kulig, czyli staropolska zabawa* oraz *Szlachcic mieszczańinem*. Poza twórczością własną Wybicki dokonywał również tłumaczenia z języka francuskiego mitologii rzymskiej.

Slajd nr 14 – **Wybicki jako pedagog**

W ciągu siedemnastoletniej kadencji Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, założonego w 1775 r. z inicjatywy Ignacego Potockiego, pracowało w nim 23 członków, wśród nich Józef Wybicki, który został mianowany wizytatorem szkół wileńskich. Powierzono mu przeprowadzić kontrolę polityki finansowej biskupa wileńskiego Ignacego Massalskiego, prezesa Komisji Edukacji Narodowej (portret po prawej stronie), pełniącego funkcję prezesa Litewskiej Komisji Rozdawniczej. Komisja ta miała przekazać cały pojezuicki majątek na cele szkolnictwa, czego nie zrobiła. Po lewej stronie widzimy ks. Grzegorza Piramowicza,

sekretarza Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, jednego z trzech autorów *Elementarza dla szkół parafialnych narodowych* zawierającego naukę pisania, czytania, rachunków, naukę obyczajową oraz katechizm początkowy z ministranturą.

Slajd nr 15 - Pusty grobowiec Wybickiego w Brodnicy

Józef Wybicki zmarł nagle na atak febry w Manieczkach 10 marca 1822 r. Pochowany został 18 marca na cmentarzu w Brodnicy. Napis na pustym grobowcu brzmi: „Józef Wybicki, konfederat barski, legionista, senator wojewoda 1747-1822”.

Slajd nr 16 – Krypta zasłużonych Wielkopolan

14 października 1923 r. z poznańskiego Muzeum Wojskowego wyruszył kondukt żałobny z prochami trzech bohaterów narodowych epoki napoleońskiej. Do przygotowanej pod kaplicą św. Antoniego krypty w podziemiach kościoła św. Wojciecha, zwanego wielkopolską Skalką, przeniesiono z miejsc pierwotnego spoczynku między innymi trumnę Józefa Wybickiego. Jego doczesne szczątki złożono w sarkofagu specjalnie wykonanym na tę okazję i istniejącym po dziś dzień.

Bibliografia

1. Dmítruk Krzysztof M., *Józef Wybicki (1747-1822)*. W: *Pisarze polskiego oświecenia*. T. 2. Pod red. Teresy Kostkiewiczowej i Zbigniewa Golińskiego. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
2. *Historia wychowania*. T. 1. Pod red. Łukasza Kurdybachy. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965.
3. *Józef Wybicki*, https://www.wikiwand.com/pl/J%C3%B3zef_Wybicki, [dostęp: 10 marca 2022].
4. Kociszewski Aleksander, *Pieśnią i szablą. Rzecz o twórcy hymnu narodowego*. Państwowe Wydawnictwo „Iskry”, Warszawa 1982.
5. Krzemiński Zdzisław, *O Józefie Wybickim*. „Palestra” 1984, nr 7/8, s. 28-32, [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Palestra/Palestra-r1984-t28-n7_8\(319_320\)/Palestra-r1984-t28-n7_8\(319_320\)-s28-32/Palestra-r1984-t28-n7_8\(319_320\)-s28-32.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Palestra/Palestra-r1984-t28-n7_8(319_320)/Palestra-r1984-t28-n7_8(319_320)-s28-32/Palestra-r1984-t28-n7_8(319_320)-s28-32.pdf), [dostęp: 10 marca 2022].
6. Łagiewski Maciej, *Felieton dr Macieja Łagiewskiego, dyrektora Muzeum Miejskiego Wrocławia: Józef Wybicki przez dwa lata mieszkał we Wrocławiu*, <https://dolnoslaskie.naszemiasto.pl/felieton-dr-macieja-lagiewskiego-dyrektora-muzeum/ar/c13-5113037>, [dostęp: 10 marca 2022].
7. Mościcki Tomasz, *Józef Wybicki*, <https://culture.pl/pl/tworca/jozef-wybicki>, *Muzeum Hymnu Narodowego w Będminie*, <http://www.jozefwybicki.pl/pl/muzeum-hymnu-narodowego/>, [dostęp: 10 marca 2022].
8. *Wybicki Józef (1747-1822)*, <https://regionwielkopolska.pl/artykuly-wybitni-wielkopolanie/wybicki-jozef-1747-1822/>, [dostęp: 10 marca 2022].
9. Zajewski Władysław, *Józef Wybicki*. „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1977.